

Academic Literature **Akademik Literatür**

The Journal of
Social Sciences
Research

Sosyal Bilimler
Araştırmaları
Dergisi

İSKİT-SARMAT POLİTİK HEGEMONYASI ALTINDA KARADENİZ ÇEVRESİ*

Dr. Said Mübin ÇALIŞ

Kahramanmaraş, E-mail: saidmubincalis@gmail.com,
<http://orcid.org/0000-0001-9435-4149>

DOI : 10.29329/akalid.2023.592.2
Makale Geliş Tarihi : 26 Haziran 2023
Makale Kabul Tarihi : 26 Haziran 2023
Makale Sonuçlanma Tarihi : 18 Ağustos 2023
Makale Yayım Tarihi : 29 Aralık 2023
Sayfa Aralığı : 20-50

Mübin Çalış, “İskit-Sarmat Politik Hegemonyası Altında Karadeniz Çevresi”, *Akademik Literatür Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (AKALİD)*, C.1, S.1, Aralık 2023, s. 20-50.

Öz

Demir Çağı’nda Karadeniz’in kuzeyinde birçok bozkır toplumunun varlığı dikkat çekmekle birlikte, bu toplumların bu bölgedeki egemenliklerinin ancak sonrasında gelen diğer bir bozkır toplumunun eliyle sonlanabildiği görülmektedir. Kimmerler, İskitler ve Sarmatlar; sırasıyla birbirleri arasında girişikleri

* Bu çalışma, Said Mübin ÇALIŞ tarafından yazılmış olan “Bozkır ve Grek Toplumlarının Etkileşimi (MÖ VI. – I. Yüzyıl) adlı doktora tezinden türetilmiştir This study is derived from the PhD thesis titled “Interactions of Steppe and Greek Societies (VI. – I. Century BC) written by Said Mübin ÇALIŞ.)

mücadeleler sonucunda arada herhangi bir kesinti olmadan Kuzey Karadeniz'deki bozkır toplumları egemenliğini birbirine devrederek devam ettirmişlerdir. Kimmerler döneminde bölgedeki politik yapılanmayla ilgili yazılı kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla birlikte İskitler döneminde Kuzey Karadeniz'deki barış ve refah ortamının olağanüstü artırıldığı bilinmektedir. Sarmatlar, İskitlerden devraldıkları Kuzey Karadeniz egemenliğini bölgedeki halkları mutlu edebilecek biçimde yapılandıramamış, tümüyle baskı ve asimilasyon politikasına geçerek koloni kentlerinde uzun yüzyıllardır devam ettirilen ekonomik-politik istikrar dönemini yıpratmıştır. Bu çalışma; Demir Çağı'nda Karadeniz ve çevresindeki bozkır toplumlarının politik rolünü açıklayarak bölgede bulunan diğer toplumlar üzerinde kurduğu politik yapılanma ve hegemonyanın altyapısı ve sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimmerler, İskitler, Sarmatlar, Grek Kolonileri.

Abstract

With the existence of many steppe societies in the north of the Black Sea during the Iron Age draws attention, it is seen that these societies' dominance in this region could only be ended by the hand of another steppe society that came later. Cimmerians, Scythians and Sarmatians; as a result of the struggles between each other, steppe societies in the Northern Black Sea region continued their sovereignty by transferring them to each other without any interruption. Although there is not enough information in the written sources about the political structure in the Northern Black Sea during the Cimmerian period, its known that the peace and welfare environment in the Northern Black Sea region increased extraordinarily during the Scythian period. The Sarmatians could not structure in a way that would make the peoples of the region happy which they took over from the Scythians of the Northern Black Sea and they weakened the economic-political stability period by were led to a policy of complete oppression and assimilation. This study aims to explain the political role of the steppe societies in and around the Black Sea during the Iron Age, and to evaluate the infrastructure and results of the political structuring and hegemony established on other societies in the region.

Keywords: Cimmerians, Scythians, Sarmatians, Greek Colonies.

Giriş

Arkeolojik bulgular ve antik yazılı kaynaklara göre Karadeniz çevresindeki bozkır toplumlarının varlığı MÖ II. binyıldan başlamak üzere takip edilebilmektedir. Karadeniz çevresinde egemen güç olduğu bilinen Kimmerler; MÖ IX.-MÖ VIII. yüzyıllarda bölgeye İskitlerin gelmesine kadar toplumsal ve yönetsel düzenlerini korumuşlardır. İskitler; Kimmerlerin Karadeniz çevresinde oluşturmuş olduğu politik ve askeri gücü MÖ VIII. yüzyıldan başlamak üzere üstlenmiş ve bölgedeki çeşitli toplumlara kendi hegemonyasını kabul ettirmiştir. Böylece Karadeniz çevresinde Kimmerler ile yayılan bozkır kültürünün varlığı, yine aynı kültüre ait olan İskitler aracılığıyla

bölgede sürdürülmüştür¹. Kimmer – İskit askeri mücadeleleri ve İskitlerin Karadeniz çevresinde yerleşmesiyle ilgili Herodotos şu bilgileri vermektedir:

"İskitler geldiklerinde Kimmerler büyük bir istila hareketi karşısında olduklarını düşüncesiyle toplanıp görüştüler. Düşünceler bölündü, iki taraf da dediğinden şaşmadı, ama krallardan yana olanların düşüncesi daha bir yürekliydi. Halkın eğilimi kendiliklerinden çıkıp gitmekti, böylesini uygun buluyordu; bu çapulcu alayını beklemek büyük bir tehlikeye atılmaktı; krallar ise yurtlarını bu istilacılara karşı sonuna kadar savunmak istiyorlardı. Ne halk krallarının dediğine olur diyordu, ne de krallar halkın dediğine. Halk savaşmadan yurtlarını düşmana bırakıp çekilmeyi düşünüyordu; ama krallar halkla beraber kaçıp gitmektense, yurtlarında kalıp ölmeye karar verdiler; şimdiye kadar yurtlarının sefasını sürmüşlerdi ve onu bırakırlarsa başlarına gelmedik bela kalmayacaktı. Sonunda halk ve kralları ikiye bölündüler ve sayıları birbirine denk olduğundan, birbirleriyle dövüştüler ve Kimmer halkı kardeş eliyle ölenleri Tyras Irmağı kıyılarına gömdü. Geride kalanlar, onları mezarlarına koyduktan sonra yurtlarını bırakıp çıktılar. İskitler geldiklerinde kimseler kalmamışt"

Bozkır toplumları kadar eski bir toplum olduğu bilinen Grek toplumu da aynı derecede oldukça geniş alanlara yayılmış, askeri ve kültürel yönden çağdaşı olan toplumlara göre üstün görülmüşlerdir. MÖ VIII. yüzyılın başlamasıyla birlikte artan Grek yayılmacılığı, Akdeniz ve Karadeniz'in uzak en uzak noktalarına kadar ulaşmış ve buralarda yeni ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal oluşumların başlamasını sağlamışlardır³.

Bozkır toplumlarında olduğu gibi Grek toplumunun da oldukça yayılmacı bir toplum olduğu bilinmektedir. Ancak bozkır ve Grek toplumlarını birbirinden ayıran en önemli fark; bozkır toplumlarında yayılmak ve yeni sahaları elde etmek için kara ulaşımı kullanılmışken, Greklerin ise deniz yolu aracılığıyla kendi ana karalarından uzak bölgelere ulaşabilmiş bulunması olarak açıklanabilmektedir. Greklerin yayıldıkları coğrafya oldukça geniş

¹ Sergey Makhortkyh, "The North Black Sea Steppes in the Cimmerian Epoch", *Impact of the Environment on Human Migration in Eurasia* (Ed. Marian Scott, Andrey Alekseev, Ganna Zaitseva), Academic Publishers. New York 2004, s.36.

² Herodotos IV: XI.

³ Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1963, s.153; Heleanor Feltham, "Nomad Culture, Greek Style: Steppe Jewellery and Adornment", *Sino-Platonic Papers*, S.205, 2010, s.1.

bir alanı kapsamakla birlikte; güneyde Kuzey Afrika, batıda İber Yarımadası, kuzeydoğuda Karadeniz'e kadar koloniler oluşturmuşlar ve bu bölgelere kendi kültür ve yaşayış biçimlerini yaymışlardır. Greklerin kurdukları koloni kentlerinin kendi ana karalarına göre genellikle batı ve kuzey yönünde konumlanmış olanları, işleyiş açısından daha uzun ömürlü olduğu görülmektedir. Grek kolonileşmesi; çağdaşı olan devletler üzerinde oldukça büyük etkiler oluşturmuş, özellikle Avrupa'nın kentleşme yönündeki büyük gelişimini başlatmış ve günümüzdeki Avrupa toplumlarının oluşumunu biçimlendiren en önemli etmenlerden biri olmuştur⁴.

Antik Grek kaynaklarında Karadeniz, “Pontus Euxinus (konuksever deniz)” olarak geçmektedir. Bu adın Grekler tarafından Karadeniz'e verilmesinin nedenleri üzerine birtakım varsayımlar oluşmaktadır. Karadeniz'in Grekler tarafından “konuksever deniz” olarak adlandırılmasında; bu bölgenin Grek anakarasına göre toprak verimliliği, denizcilik uygulamalarını kolaylaştıran doğal limanları ve belirli bölgelerdeki yumuşak iklimin etkili olduğu olabileceği düşünülmektedir. Karadeniz; Grek toplumu için yaşamaya oldukça elverişli olup, ana yurtlarına göre tarım yapabilme olanakları da daha geniş bir bölgedir. Bunun yanında bilinen en eski dönemlerden başlayarak denizci ve deniz ticaretiyle uğraşan bir toplum olduğu bilinen Grekler için Karadeniz, var olan halklara oldukça geniş denizcilik olanakları sunmuştur. Ayrıca Karadeniz'den uzakta kalan kuzey kesimler dışında kıyıya yakın olan bölgelerin elverişli ve ılıman bir iklim ortamını barındırdığı ve hava açısından yaşam koşullarının kıyı kesimlerinde herhangi bir olumsuzluk oluşturmadığı bilinmektedir. Karadeniz'deki Grek kolonilerinin hepsinin kıyıya yakın bölgelerde kurulması da bu durumlar ile doğrudan ilgilidir. Karadeniz'in Grekler tarafından Pontus Euxenus (konuksever deniz) olarak adlandırılması üzerine; Greklerin bu bölgeye yerleşmeye başlaması ve koloniler kurma sürecinde yerli halklarıyla büyük çaplı bir egemenlik mücadelesine girme gereksinimi duymaması da var olan düşünceler arasındadır.

⁴ Ahmet Gözlü, “Antik Yunan (Hellen)'de Koloniler ve Bunların Nitelikleri”, *Folklor/Edebiyat*, C.21, S.81, 2015, s.183; Smaranda Andrews, *Greek Cities on the Western Coast of the Black Sea: Orgame, Histria, Tomis and Kallatis (7th to 1st Century BCE)*, Iowa States University, Iowa 2010, s.3; Chhay Haesner, “Central Asia: A Melting Pot of Persian, Greek, Indian and Chinese Cultural Traditions”, *Indian Journal of History of Science*, S.51, 2016, s.631; Ercüment Yıldırım, “Türklerdeki Kut Anlayışı ile Mezopotamya'daki Kralın Kutsallığı İnancının Karşılaştırılması”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.70, 2021, s.336-338.

Karadeniz'in kolonileşme sürecinde kıyı bölgelerinde Greklerin yerleşmesini engelleyebilecek bölgede büyük askeri ya da siyasi bir güç o dönemde bulunmamakla birlikte Karadeniz'in kuzey düzlüklerinde bütünüyle ege-men güç olan İskitler; Greklerin Karadeniz kıyılarına yerleşmesine herhangi bir olumsuz tepki oluşturmamış, kurulan ticari düzenden İskitler büyük ekonomik gelirler elde etmiştir. Denizcilikle ilgili herhangi bir ilgisi bulunmayan ve ekonomisi doğrudan hayvancılığa bağlı olan İskitler için önemli olarak görülen bölgeler Karadeniz'in kuzeyindeki otlak araziler olup, deniz kıyısındaki bölgelerin İskit yaşam ve üretim biçimi bakımından herhangi bir önemi bulunmamaktadır⁵.

İskitler, Karadeniz'in kuzeyinde yer alan tüm Grek koloni kentleri üzerinde oldukça önemli etkiler oluşturmuştur. Özellikle MÖ III. ile MÖ II. yüzyıl arasında İskitya üzerine doğru hızlanan ve doğudan gelen Sarmat göçlerinin başlamasına kadar geçen süreçte siyasi, askeri ve ekonomik yönden Grek koloni kentlerinin varlığının ve işleyişinin devamlılığı doğrudan İskitlere bağlı olmuştur⁶.

Karadeniz'in kuzeyine gelen ilk Grek topluluğunun tüccarlardan oluştuğu, bu bölgedeki Grek varlığının ilk evrelerde kolonileştirme amacı taşımadığı, geliş amaçlarının salt ticaret yapmak amaçlı olduğu arkeolojik verilerden anlaşılabilir. Ancak daha sonraki evrelerde bölgede askeri hegemonya oluşturmuş olan İskitler başta olmak üzere Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan değişik etnik gruplarla yakın ilişki kurulmuş, bölgede yeni kentler oluşturulmuş ve bu kentlerin çevreleri dış tehditlere bir önlem olarak duvarlarla çevrilmiştir⁷. Karadeniz çevresinde kurulan Grek koloni kentlerinin hepsinin liman kentleri olmasından dolayı bu kolonileşme hareketinin denizcilik temelli olduğu ve ticaret amaçlı oluşturulduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

1. Karadeniz Çevresindeki İskit Politik Yapılanması

⁵ John Boardman, *The Greeks Overseas: Their Early Colony and Trade*, Thames and Hudson, London 1980, s.238.

⁶ Ellis Minns, *Scythians And Greeks*, Cambridge At University Press, Cambridge 1913, s.518; Boris Grakov, *İskitler*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2008, s.148-150; Smaranda Andrews, *Greek...*, s.161.

⁷ Smaranda Andrews, *Greek...*, s.17; Fantsoudi Fotini, *A Comparative Study of Ancient Greek City Walls in North-Western Black Sea During the Classical and Hellenistic Times*, International Hellenic University, Thessaloniki 2011, s.31.

Karadeniz ve çevresinde İskitlerden önce egemen gücün Kimmerler olduğu bilinmektedir. Karadeniz yakınlarında birçok bölge adı, Kimmer adını taşımıştır. Bunlar arasında; günümüzdeki Kerç Boğazı'nın antik dönemlerdeki adının Bosphorus Kimmerius (Kimmer Boğazı) olması ve Kimmerikon kenti gibi yerleşim adlarının olması, durumları sayılabilmektedir. Ayrıca Kırım adının da Kimmer adından türediği iddia edilmektedir⁸. Bu durum, Kimmerlerin Kuzey Karadeniz'de egemen güç olarak görüldükleri dönemdeki gücünün büyüklüğünü göstermesi adına önemlidir. Buldukları coğrafya içindeki önemli bölgelere kendi adlarını vermeleri, bu bölgelerde Kimmerler dışında büyük siyasi güç olarak başka bir yapının belirmemiş olduğu sonuçlarını ortaya çıkarmaktadır.

İskitler; asıl egemenlik alanı olarak, İskitya olarak bilinen Karadeniz kıyılarından uzak olan, Karadeniz'in kuzeyinde kalan iç bölgede var olmuşlar ve bunun yanında Karadeniz kıyılarında da siyasi ve askeri yönden söz sahibi olmuşlardır. Yapılan modern araştırmalarda Karadeniz'in denizden uzak iç bölümleri İskitya olarak tanımlanırken, Karadeniz'in kıyı bölgeleri ise Küçük İskitya olarak tanımlanmaktadır. İskitler; asıl egemenlik ve nüfus gücünü kıyılardan uzak, iç kesimlerde toplamış olmasına rağmen Grek kolonileşmesinin erken dönemlerinde Karadeniz kıyılarında yeni kurulmuş olan Grek koloni kentleri üzerinde İskit krallarının doğrudan etki unsuru bulunmaktadır. Karadeniz'in kuzey kıyılarında bulunan bu siyasi boşluktan dolayı Grek denizcileri de bu geniş sahada kolonileşme adına herhangi bir zorlukla karşılaşmamışlardır⁹.

Grek denizcileri; Karadeniz kıyılarına ilk geldikleri zaman, bu bölgenin egemen gücü olan ve savaşçılık yetenekleri Grek toplumuna göre oldukça ön planda olan İskitler ile doğrudan siyasi-askeri bir çatışma içine girmeye çekinerek, onlarla dostça ilişkiler kurup ticaret yapmayı amaçlamışlar ve bu

⁸ Boris Grakov, *İskitler...*, s.59.

⁹ Elias Petropoulos, "Ancient Greek Colonisation and Modern Scholarship: Colonial Endeavours in the Black Sea Region", *Greek Colonisation: New Data, Current Approaches*, (Ed. Polixeni Veleni, Dimitra Tsangari), Alpha Bank. Athens 2015, s.98; Adela Baltac - Victor Bottez, "A New Greek Inscription Discovered at Histria", *Cercetan Archeologic*, S.14, 2007, s. 224-225; Elena Stolyarik, "Scythians in the West Pontic Area: New Numismatic Evidence", *The American Numismatic Society*, S.13, 2001, s.21-22.

yapılan ticaretin sürekliliği için ise hem Grek tüccarlarının hem de İskitlerin gelir elde edebileceği bir sistem kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır¹⁰.

MÖ VIII. yüzyıldan başlayarak İskit egemenlik alanında bazı ticari etkinlikler gerçekleştirdiği bilinen Greklerin, güçlü bir askeri kültürü olduğu bilinen İskitler ile iyi ilişkiler kurmayı amaçladıkları düşünülmektedir. Karadeniz'in kuzeyinde Grek yerleşiminin başlaması ve gelişimi sürecinde Greklerin bölgede herhangi bir askeri mücadeleye girmek gibi bir girişimi bulunmadığı anlaşılmaktadır¹¹. Kuzey Karadeniz dışında kalan Grek kolonilerinin oluşumu ve gelişimi sürecinde Greklerin farklı bir tutum sergilemiş olduğu ve buralara kendi savaş gücünü de taşımış oldukları Thucydides'in vermiş olduğu bilgilerden çıkarılabilmektedir. Thucydides, Sicilya'da gerçekleştirilen kolonileşme çalışmalarıyla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Aynı kış boyunca Atinalılar, Laches ve Eurymedon tarafından yönetilenden daha fazla silahla tekrar Sicilya'ya yelken açtılar ve çoğu adanın büyüklüğünden ve onların sayılarından habersizdirlerdi. Hem Helen hem de Barbar olarak ikamet edenlere ve Peloponessoslulara karşı savaşmaktan çok aşağı olmayan bir savaş yürütüyorlardı¹²”

Thucydides'in vermiş olduğu bilgilere göre Atinalı kolonistlerin Sicilya üzerinde yürütülen kolonileşme hareketinin Kuzey Karadeniz'de olduğu gibi sadece ticaret gerçekleştirmek ya da yerleşim sağlamak amacıyla yapılmamış olduğu ve bunun yanında Sicilya üzerinde askeri işgal hareketinin de gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Sicilya üzerinde askeri yönden baskın gelerek kendi kolonileşmesini oluşturduğu anlaşılan Grekler, kolonileşme çalışmalarını gerçekleştirirken her bölgenin askeri – siyasi yapısına göre bir plan oluşturup o bölgeye bu plan çerçevesinde işlem gerçekleştirmiş oldukları izlenimi oluşmaktadır. Dolayısıyla kendi döneminde oldukça güçlü bir askeri yapısı olduğu bilinen İskitler karşısında askeri yönden üstün glemeyeceğini anlayan Grek kolonistler; bölgenin askeri-siyasi durumu gereği Kuzey Karadeniz'de dostça ilişkiler kurarak bu bölgede ticaret ve yerleşim sağlama hakkını elde etmiş oldukları düşünceleri oluşmaktadır.

¹⁰ Nadezda Gavriilyuk, “The Graeco-Scythian Slave Trade in the 6th and 5th Centuries BC”, *The Cauldron of Ariantas: Studies Presented to AN Scegllov on the Occasion of his 70th Birthday* (Ed. Pia Bilde, Jakob Hojte, Vladimir Stolba), Aarhus University Press, Aarhus 2003, s.78.

¹¹ Nadezda Gavriilyuk, “The Graeco...”, s.78; Michael Rostovtzeff, *Iranians and Greeks*, At the Clarendon Press, Oxford 1922, s.12.

¹² Thucydides, VI: I

1.1. Karadeniz Çevresindeki Grek Koloni Kentlerinde İskit Politik Koruyuculuğu

MÖ VIII. yüzyıldan başlayarak İskit egemenlik alanında bazı ticari etkinlikler gerçekleştirdiği bilinen Greklerin, güçlü bir askeri kültürü olduğu bilinen İskitler ile iyi ilişkiler kurmayı amaçladıkları düşünülmektedir. Karadeniz'in kuzeyinde Grek yerleşiminin başlaması ve gelişimi sürecinde Greklerin bölgede herhangi bir askeri mücadeleye girmek gibi bir girişimi bulunmadığı anlaşılmaktadır¹³. Kuzey Karadeniz dışında kalan Grek kolonilerinin oluşumu ve gelişimi sürecinde Greklerin farklı bir tutum sergilemiş olduğu ve buralara kendi savaş gücünü de taşımış oldukları Thucydides'in vermiş olduğu bilgilerden çıkarılabilmektedir. Thucydides, Sicilya'da gerçekleştirilen kolonileşme çalışmaları ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Aynı kış boyunca Atinalılar, Laches ve Eurymedon tarafından yönetilenden daha fazla silahla tekrar Sicilya'ya yelken açtılar ve çoğu adanın büyüklüğünden ve onların sayılarından habersizdirlerdi. Hem Helen hem de Barbar olarak ikamet edenlere ve Peloponessoslulara karşı savaşmaktan çok aşağı olmayan bir savaş yürütüyorlardı¹⁴.”

Thucydides'in vermiş olduğu bilgilere göre Atinalı kolonistlerin Sicilya üzerinde yürütülen kolonileşme hareketinin Kuzey Karadeniz'de olduğu gibi sadece ticaret gerçekleştirmek ya da yerleşim sağlamak amacıyla yapılmamış olduğu ve bunun yanında Sicilya üzerinde askeri işgal hareketinin de gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Sicilya üzerinde askeri yönden baskın gelerek kendi kolonileşmesini oluşturduğu anlaşılan Grekler, kolonileşme çalışmalarını gerçekleştirirken her bölgenin askeri – siyasi yapısına göre bir plan oluşturup o bölgeye bu plan çerçevesinde işlem gerçekleştirmiş oldukları izlenimi oluşmaktadır. Dolayısıyla kendi döneminde oldukça güçlü bir askeri yapısı olduğu bilinen İskitler karşısında askeri yönden üstün glemeyeceğini anlayan Grek kolonistler; bölgenin askeri-siyasi durumu gereği Kuzey Karadeniz'de dostça ilişkiler kurarak bu bölgede ticaret ve yerleşim sağlama hakkını elde etmiş oldukları düşünceleri oluşmaktadır.

Karadeniz'in kuzey bölümündeki kıyılarında MÖ VII. yüzyılda Grek yerleşiminin başlaması ve buralarda hızla koloni kentlerinin kurulmasıyla birlikte bölgede ekonomik bir canlılık ortaya çıkmıştır. Daha önceden Karadeniz'in kuzeyinde kalan ve denizden uzak olan düzlük arazide yaşamakta

¹³ Michael Rostovtzeff, *Iranians...*, s.12; Nadezda Gavriljuk, “The Graeco..., s.78.

¹⁴ Thucydides, VI: I

olan İskitler; MÖ. VII. yüzyılda bu ekonomik canlılığın etkisiyle kuzeyden güneye, deniz kıyılarına doğru göç etmeye başlayarak buralarda kendi askeri gücünü Grek koloni yöneticilerine hissettirmiş olması gerekir ki Kuzey Karadeniz'deki Grek koloni kentlerinin askerî-politik koruyuculuğunu üstlenmeye başlamışlardır¹⁵.

Arkeolojik bulgulara göre İskit nüfusunun yoğun olarak bulunduğu Grek koloni kentlerinde, kentün birkaç parçaya bölünerek yönetilmiş olduğu anlaşılmaktadır. İskit nüfusunun yoğun olduğu bilinen Kallatis kenti örneğinde; Grek, Get ve İskit toplumları için ayrılmış özel alanların varlığı ve bu alanlara sadece belirlenen toplumların yerleştirilmiş olduğu sonuçları ortaya çıkmaktadır. Grek koloni kentlerinde yerleşik olarak bulunan İskitlerin çiftçilikle geçindiği ve konar-göçer yaşam temellerinden uzaklaşmış olduğu anlaşılmaktadır¹⁶. İskit toplumunun yerleşik yaşam temellerini benimseyip çiftçiliği temel geçim kaynağı durumuna getirmesinde ekonominin oldukça büyük bir rolü olduğu düşünülmektedir. Grek toplumu; Karadeniz'den ithal edilen tahıl aracılığıyla buradaki halkın geçim kaynağının yüksek oranda tarıma yönlenmesine neden olmuş ve Karadeniz çevresinde bulunup yerleşik olmayan halkların yerleşik yaşama geçmesine ortam hazırlamıştır. İskitlerin de dönemin koşulları gereği hayvancılığa göre tarımdan elde ettiği ekonomik gelirin daha fazla olduğunu varsayarak, geçim kaynağı üzerine belirli değişimler gerçekleştirme gereği hissetmiş ve tarımla uğraşmaya başlamış olduğu düşünceleri oluşmaktadır.

İskitlerin MÖ XI. – XIII. yüzyıllardan başlamak üzere Karadeniz çevresine yerleşmeye başlamasıyla birlikte buradaki toplumları kendi askeri – politik koruması altına almış, bölgede kendi hegemonyasını kabul ettirmeyi kısa sürede başarmıştır. MÖ VII. yüzyılda Grek kolonicilerin Kuzey Karadeniz'e gelip yerleşmeye başlamasıyla birlikte burada egemen güç olan İskitler ile karşılaşmışlar ve böylece birbirinden oldukça farklı kültürel altyapı ve yaşam biçimine sahip olan Grek ve İskit toplumlarının birbirini tanıması

¹⁵ Jan de Boer, "The Greek Colonies in the Pontic Area During the 5th Century BC, Athens, The Rise of the Barbarian Kingdoms and the Ionian Revolt: An Economic Approach", *Talanta*, S.36, 2007, s.280.

¹⁶ Smaranda Andrews, *Greek...*, s.148.

durumları ortaya çıkmıştır. İskitler ve Grekler; birbirinin eksik ya da gelişmiş olan özelliklerinden etkilenerak Karadeniz'in kuzeyinde ortak bir kültür oluşmuştur¹⁷.

İskitler, Grek toplumunun kendi egemenlik alanı içerisinde serbestçe ticaret yapması ve kolonileşmesi durumlarına izin vermiş olsa da Karadeniz kuzeyindeki bölgede yabancı unsurların egemen olma hareketlerini engellemeye çalışmıştır. Özellikle bu bölgede egemen olma girişimlerinde bulunan Makedon ordusuna karşı İskitlerin mücadele etmiş olduğu bilinmektedir. Bunlardan en bilindik olanı MÖ 331 yılında İskender'in generallerinden olan Zopyrion'un kuşatmasıdır. Bu kuşatmalar sırasında İskit savaşçılarının Grek kolonilerini korumak için ortaya koyduğu mücadele durumu; bölgedeki bozkır ve Grek toplumlarının yakınlaşmasını doğurmuştur¹⁸.

İskit krallarının Karadeniz ve çevresine büyük güçlerin egemen olmasına karşı durmasına ilişkin Grek ve Roma kaynaklarında şu bilgiler geçmektedir:

“Philip; Bizans'ı kuşatmadan önce İskit Kralı Ateas'a elçi göndermiş ve öncelikle engelsiz bir geçiş talep etmiş ve ardından Tanrı'ya ettiği yemini yerine getirmek için Ister Irmağı ağzına bir Herkül heykeli dikiceğini bildirmişti. Ateas ise ona “Sadece yeminini yerine getirme amacıyla isen Heykeli bana gönder” dedi ve “Herhangi bir hasar görmeden sadece dikilecek” diye söz verdi. Ancak Philip'in ordusunun kendi bölgesine girmesine izin vermedi. Daha sonra ise Ateas “İskitlere rağmen bu heykel dikilir ancak o geri döndüğünde heykel indirilir ve pirinçler birer ok ucuna çevrilir” sözlerini ekledi. Her iki tarafın da duygusal olarak tahrik olmasıyla birlikte savaş başladı. Bu savaşta İskitler cesaret ve sayı bakımından üstün olsalar da Philip'in kurnazlığına yenildiler¹⁹.”

¹⁷ Jurij Vinogradov, “Rhythms of Eurasia and the Main Historical Stages of the Kimmerian Bosphoros in Pre-Roman Times”, *Black Sea Studies* (Ed. Pia Bilde), Facts On File, New York 2006, s. 15; Engin Eroğlu, “İskitlerde Kuyumculuk”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S.3, 2014, s.18; Angela, Vasilescu – Bogdan Constantinescu – Daniela Stan - Gabriel Talmatchi – Daniele Cecedato, “XRF and micro-PIXE Studies of Inhomogeneity of Ancient Bronze and Silver Alloys”, *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B*, S. 406, 2017, s. 1.

¹⁸ Balbina Babler, “Long Haired Greeks in Trousers: Olbia and Dio Chrysostom (Or.36, ‘Borystheniticus’)”, *Ancient Civilization from Scythia to Siberia*, C. VIII, S.3-4, 2002, s. 313,323.

¹⁹ Pompeius Trogus, IX: II.

“Ateas, Philip’e şunları yazdı: “Erkeklerle karşı savaşmayı öğrenmiş Makedonların hükümdarısın ama ben hem açlığa hem de susuzluğa karşı savaşabilen İskitlerin hükümdarıyım.” Ateas atını tımarlamakla meşgulken, Philip’ten gelen büyükelçilere Philip’in bunu yapıp yapmadığını sordu. Savaş sırasında ele geçirmiş olduğu Ismenias flütçülerin en iyisiydi ve ondan bir şarkı çalmasını istedi, herkes karşı ona hayranlıkla doluydu. Ateas ise atının kişneme sesini duymasının ona daha fazla zevk verdiğine yemin etti²⁰.”

Antik kaynaklarda yer alan bilgilerden yapılacak olan çıkarıma göre, Grek denizcilerinin kolonileşme çalışmaları, İskitler tarafından kendi siyasi sınırları içerisinde herhangi bir tehdit olarak görülmemiş ve Grek denizcileri dışında Karadeniz çevresindeki bölgede egemen olmak isteyen değişik toplumların İskit ordusu tarafından engellenmiş olduğu sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Grek kolonistleriyle İskit yöneticileri arasındaki barışın sağlanması durumunun karşılıklı ticari kazanç yolu ile gerçekleşmiş olduğu düşüncesi oluşmaktadır.

Karadeniz’deki Grek koloni kentlerinden Olbia’nın kuruluş döneminde oligarşiyle yönetildiği bilinmektedir. Oligarşik yönetim, MÖ V. yüzyılda demokrasinin Olbia’ya yerleşmesiyle son bulmuştur. Ancak demokrasi Olbia’da çok uzun sürmemiş, yüz yıl kadar Olbia yönetim düzeninde var olabilmıştır. MÖ IV yüzyılın başında Olbia’nın tiranlık ile yönetilmeye başlandığı bilinmektedir. Bu dönemde İskitler ile olan ilişkiler geliştirilmiştir. Olbia ve Berezan Adası’nın İskitler ile oldukça yakın ilişkiler oluşturması durumu; bu bölgenin İskit kültürü ve tarihini en iyi yansıtan koloni kenti olması özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde oluşturulan tiranlık yönetiminin İskitler ile yakınlaşmasının temelinde, Olbia kentini savunabilme yönünde kaygıların var olduğu düşünülebilmektedir. Çevresindeki toplumlara göre daha üstün bir askeri gücü olduğu bilinen İskitlerin askeri desteği olmadan aynı bölgede var olan Taur, Get, Trak, Kelt gibi yağmacı toplumların istila hareketlerinden uzak kalabilmek oldukça güç görünmektedir. Yine aynı dönemde Olbia kenti yönetiminin kente yeni gözetleme kuleleri yerleştirmesi ve kent duvarlarını güçlendirmesi de kentin askeri yönden bazı gereksinimlerinin var olduğunu göstermektedir. Bu gelişmelerle birlikte MÖ IV. yüzyılda Olbia’nın kendi bağımsızlığını oluşturabildiği anlaşılmaktadır. Olbia’nın bağımsızlığını oluşturmasıyla Makedon ordusu saldırılarına uğradığı görülmektedir. Büyük İskender’in Kuzey Karadeniz’de egemen olmak istemesi; Orta Asya ve Güney Asya’da elde ettiği bölgelerle

²⁰ Plutarch, Kings. CLXXIV.

eski toprakları arasındaki kara bağlantısını güçlendirme amaçlı olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca Kuzey Karadeniz limanlarına egemen olan ülke, bu bölgelerden deniz ticareti aracılığıyla büyük ekonomik gelir elde edebilme olanağına sahip olabilmektedir. MÖ 332 ile MÖ 331 yılları arasında Büyük İskender'in generallerinden Zopyrion'un 30.000 kişilik ordusuyla Olbia'yı kuşatma altına aldığı bilinmektedir. Bu kuşatma harekâtını en az kayıpla atlatmak için Olbia kent yönetimi kentin tüm kölelerini özgür vatandaş konumuna getirmiş ve kuşatmaya karşı halkın dayanışmasının artırılmasına önem vermiştir²¹. Konuyla ilgili Macrobius'un Saturnalia'sında şu bilgiler yer almaktadır:

“Borysthenes Irmağı yakınında yaşayan halk, Zopyrion'un saldırısına uğradıklarında kölelerini özgürleştirmiş ve yabancılaştırmaya son vermişler ve borçları ortadan kaldırmışlardı. Bunları yaparak onlar düşman kuşatmasına karşı koyabildiler²².”

Zopyrion'un kuşatması ancak İskitlerden askeri yardım alınarak sonlandırılabilmiştir. İskitlerin karşısında Zopyrion'un büyük bir yenilgi alarak İskitler tarafından öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak Zopyrion'un kuşatması sırasında kentin önemli mimari yapılarının zarar gördüğü ve bu kuşatmanın yapıldığı döneme tarihlenen arkeolojik buluntuların yanmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Kentin bu dönem ait arkeolojik kalıntıları arasında, savuma duvarlarının dışında kalan ve Makedon ordusu tarafından kullanıldığı bilinen; üzerinde “Βασιλε Αλεξαν (Kral Alexander)” yazısı bulunan çok sayıda sapan kurşunları ortaya çıkarılmıştır. Kentin MÖ III. yüzyılın sonuyla MÖ II. yüzyılın başında Keltlerin yoğunlukla gerçekleştirdiği büyük yağma hareketlerine uğradığı arkeolojik veriler sonucunda görülebilmektedir²³. Olbia üzerine gerçekleştirilen askeri hareketler sonucunda kentin savunma duvarlarının büyük oranda tahrip olduğu ve MÖ II. yüz-

²¹ Balbina Babler, “Long..., s.313, 323.

²² Macrobius, I: XI/ XXXIII.

²³ Vladimir Stolba, “Archers of the Blessed City: City's Deliverance in the Coinage of Early Hellenistic Olbia”, *Notae Numismaticae*, S.10, 2015, s.52; Sergey Solovyov, “Archaic Berezan: Results of Recent Archaeological Investigations and Its Historical Interpretations”, *Panionion Symposium*, S.26, 2007, s.531; William Tarn, “Alexander: The Conquest of the Far East”, *The Cambridge Ancient History*, S. 6, Cambridge at the University Press, Cambridge 1933, s.394; Fantsoudi Fotini, *A Comparative Study of Ancient Greek City Walls in North-Western Black Sea During the Classical and Hellenistic Times*, International Hellenic University, Thessaloniki 2011, s. 3.

yılın sonunda bu savunma duvarlarının yeniden oluşturulduğu bilinmektedir. Olbia'nın savunma duvarlarının yeniden oluşturulmasının ve kentin işleyişinin yeniden sağlanmasının, Olbia'da yaşayan zengin vatandaşların uğraşları sonucu gerçekleştiği bilinmektedir. Savunma duvarları ve kent içinde yapısı bozulan mimari eserlerin onarımı için ekonomik kaynak bu dönemde Olbia'nın zengin aileleri tarafından toplanmıştır. Kentin yağma hareketleri sonucu onarılması döneminde harcanan ekonominin etkisiyle Olbia'nın bu yüzyılda geniş çaplı ve uzun bir süreci kapsayacak olan siyasi, ekonomik ve askeri kriz dönemine girmiş olduğu görülmektedir. MÖ III. yüzyıla MÖ II. yüzyıl arası dönem; Olbia halkının da her geçen gün fakirleşerek büyük yokluklar çektiği ve sosyal felaketlere sürüklendiği bir dönem olmuştur²⁴.

Olbia kentinde bulunan Grek dilinde yazılmış mektuplar incelendiğinde; siyasi ve askerî açıdan bozkır halkları Karadeniz'deki Grek kolonileri için önemli egemen bir güç olarak değerlendirilmiş ve bu güç karşısında Grek toplumunun belirli bir çekince içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili Olbia dini metinlerinde şu bilgiler yer almaktadır.

“Baş memurluğa bal ve depodaki ... ve domuz. Sen bunların gönderilmesini emir verirken ... Kutsal ışık içinde giden kadınlar ... Chalcene Adası'nda mutlular. ... Hylaea'dan geldiler. ... Sunaklarımız tahrip edildi. ... Borysthenes ve Heracles tanrılarının annesi, ... Gemi kazasından sonra köleler karaya ulaştılar. ... Metophanes'in kutsallığıyla o kutsal (bir yere) gitti ve çam ağacı ... Riskli olmakla birlikte, at avcıları bulundu. Bunlar Tyragetli (Tyraslı) adamlardır²⁵.

Bu mektubun son bölümünde “Tyras'lı at avcıları” olarak belirtilen kişilerin İskitler olduğu düşünülmektedir. Tyras kentinin yoğun olarak İskit nüfusu barındırdığı bilinmekle birlikte antik kaynaklardan da bazı çıkarımlar yapılabilmekte, bu mektupla Grek kaynakları karşılaştırıldığında bazı olay

²⁴ Stavros Christodoulou, “The History of Ancient Olbia in the Northern Black Sea Region”, *Balkan Studies*, Sayı: 51, 2016, s. 231-232; Valentina Krapivina - Sergey Kryzhitskij – Sergei Okhotnikov – Evgenia Redina – Tatajana Samoylova – Natalia Sekerskaia – Jan Chochorowski, 2001, *Ancient Greek Sites on the Northwest Coast of the Black Sea*, Hellenic Foundation for Culture Odessa Branch, Kiev 2001, s. 15, 45; Balbina Babler, “Long...”, s. 313.

²⁵ David Braund, “Greater Olbia: Ethnic, Religious, Economic and Political Interactions in the Region of Olbia c.600 – 100 BC”, *Classical Olbia and the Scythian World* (Ed. David Braund), Oxford University Press. Oxford 2007, s. 47-48.

örtüşmelerinin görülmesi dikkat çekmektedir. İskitler tarafından dini alanlarının tahrip edilmesi durumunun Olbia'da da yaşanmış olduğu bilinmektedir. Bu kent içindeki Grek dini sunaklarının belirli aralıklarla İskitler tarafından yıkıldığı ortaya çıkmaktadır²⁶.

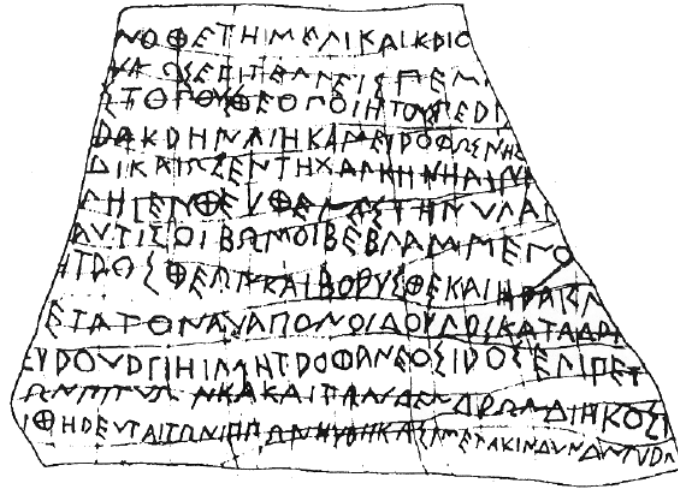
Herodotos'un İskitler ile ilgili aktardığı bilgilerin bu mektupta anlatılmakta olan olaylarla ilgili olabilmesi olasılığının bulunduğu saptanmaktadır:

“Mısır kralı Psammetikos çıktı karşılarına, armağanlar sundu, yalvarıp yakardı ve daha ileri yürümekten alıkoymdu. İskitler geri dönüyorlardı, Suriye'ye varmışlar, Askalon kentine girmişler ve hatta en büyük bölümü bu kenti, kılına dokunmadan geçmişlerdi ki, az sayıda İskit, Göksel Aphrodite tapınağını yağma etti. Bu tapınak araştırmalarımın vardığı sonuca göre, bu tanrıçaya adanmış tapınakların en eskisidir. Kıbrıs'taki tapınak da ondan örnek alınarak yapılmıştı. Kıbrıslılar kendileri söylerler bunu ve KytHERE'deki de gene Suriye'nin bu bölgesinden gelme olan Fenikelilerin elinden çıkmadılar. İskitlerden Askalon tapınağını yağma etmiş olanları tanrıça çarpmış, sapıklığa uğramışlar, babadan oğula hepsi kadın olmuşlardır; İskitler de bunların işledikleri bu günah yüzünden hastalanmış olduklarını söylerler; ama İskitya'dan geçen yolcular, İskitlerin "Enareler" dedikleri bu adamların ne çeşit bir hastalığa tutulmuş olduklarını kendi gözleriyle de görürler²⁷.”

Herodotos'un bu bölümde belirtmiş olduğu İskitlerin Grek tapınağını tahrip etmesi olayının Grek dini mektubunda da değişik bir biçimde anlatılmak istenmiş olduğu varsayılmaktadır (Şekil 1). Bu nedenle; mektupta belirli bölümlerin silinmiş olması nedeniyle kesintili olarak daha sonraki bölümde belirtilen Tyras'lı at avcılarının İskitlere karşılık gelmesi durumunun olasılığı artmaktadır.

²⁶ Balbina Babler, “Long..., s.234.

²⁷ Herodotos, I: CV

Şekil 1. Olbia Grek dini metinleri olarak değerlendirilen mektup örneği²⁸

Tyras halkının çoğunlukla İskit, Grek ve Get toplumlarından oluştuğu bilinmektedir. Tarımın yanında hayvancılık uğraşının da burada sıklıkla yapıldığı görülmekle birlikte hayvancılık uğraşının yoğun olarak Tyras'da yaşayan İskitler tarafından uygulandığı düşünülmektedir. MÖ V. yüzyılda Tyras ve yakınlarında Pers İmparatoru Darius ile İskitler'in askeri mücadeleleri sonucunda Tyras'ın büyük oranda zarar gördüğü ve eskisine göre zayıfladığı bilinmektedir. Pers-İskit askeri mücadelelerinden İskitlerin üstün ayrılmasından sonra Tyras kenti üzerinde İskitlerin hem nüfus hem de siyasi olarak güçlenmeye başladığı görülmektedir. Bunun yanında İskit Kralı Skyles'in burada kendi adına para bastırdığı arkeolojik veriler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır²⁹.

Nikonion kentinde MÖ V. yüzyılın ortalarında önemli siyasi-askeri değişiklikler yaşandığı paralara göre açıklanabilmektedir. İskit Kralı Skyles'in kendi adına bastırdığı paralar Nikonion'da ortaya çıkarılmıştır. Bu durum; İskit Kralı Skyles'in bu kentin yönetimini doğrudan ya da dolaylı olarak kontrol ettiği düşüncelerini oluşturmaktadır. Bazı araştırmacılar bu durumun İskitlerin Nikonion kenti üzerindeki askeri-politik koruyuculuğuyla açıklamaya çalışmış olsa da aynı askeri-politik koruyuculuk özelliğine sahip olan diğer Grek koloni kentlerinde aynı bulgularla karşılaşılmamaktadır.

²⁸ David Braund, "Greater...", s.47.

²⁹ Valentina Krapivina, Ancient..., s.82,87,89,112.

Bunun yanında Nikonion'da İskit tipi kurganların sayıca fazla olması kentin de önemli sayıda İskit halkını barındırdığını göstermektedir³⁰.

MÖ IV. yüzyılda İskender İmparatorluğu'nun büyümesiyle birlikte MÖ 310'lu yıllarda Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Grek koloni kentlerini rahatsız etmeye başladığı anlaşılmaktadır. Histria da yaklaşan Makedon ordusu tehlikesine karşı bir takım askeri önlemler almış ve kenti korumaya çalışmıştır. Bu konu hakkında Sicilyalı Diodorus şu bilgileri aktarmaktadır:

“Kallantia (Kallatis) kentinde olduğu gibi aynı biçimde Istrians kentini ve diğer komşu kentleri kurtardılar ve onların prensleriyle birlikte savaşmak için bir ittifak kurdular. Ayrıca, Traklar ve İskitler'in ittifakını da buna eklediler. Bu ordu, ağırlığa sahip ve büyük güçlerle savaşabilecek bir birlikti. Lysimachus neler olduğunu öğrendikten sonra, ordusuyla isyancılara karşı yola çıktı. Trakya'ya yürüdüktan ve Haemus Dağları'nı geçtikten sonra Odessus'un yakınında kamp kurdu. Kuşatma başladıktan sonra, kent sakinlerini hızla korkuttu ve kent teslim oldu. Sonra Histria'yı benzer bir biçimde aldıktan sonra, Kallantia'ya karşı yola çıktı. Bu sırada İskitler ve Trakyalılar; antlaşmalarına uygun olarak müttefiklerine yardım etmek için büyük güçlerle geldiler. Lysimachus, onlarla konuşup bir anda onları meşgul ederek Trakyalıları taraf değiştirmeye teşvik etti ama İskitler, birçoğunu katleterek ve hayatta kalanları sınırların ötesinde takip ederek, büyük bir savaş kazandı³¹.”

Sicilyalı Diodorus'un verdiği bilgilere göre Makedonyalı kumandan Lysimachus'un ordusu karşısında Grek koloni kentlerinin önemli bir bölümü birlik olabilmeyi başarabilmiş, İskitlerin askeri desteğiyle Lysimachus'un Kuzey Karadeniz'de kalıcı başarılar elde edebilmesinin önüne geçilmiştir. Bu durum; bu dönemde oldukça geniş sınırlara ulaşmış olan Büyük İskender'in imparatorluğunun İskitya'ya yayılmasını ve bu bölgelerde egemenlik oluşturmasını da engellemiştir. Lysimachus'un İskitler karşısında istediği başarıyı elde edememesi olayı; bu dönemde Büyük İskender'in ölümüyle birlikte Makedon İmparatorluğu'ndaki siyasi otorite boşluğu ve devamında

³⁰Valentina Krapivina, Ancient..., s.126; John Hind, “Archaeology of the Greeks and Barbarian Peoples Around the Black Sea”, Archaeological Reports, Sayı:39, 1992, s. 92.

³¹ Diodorus, XIX: LXXIII/ I-V.

Makedon kumandanların ortaya çıkarmış olduğu taht kavgaları nedeniyle etkilenip başarısızlıkla sonuçlanmış olabileceği düşünülmektedir³².

MÖ V. yüzyılın ikinci çeyreğinde Kimmer Boğazı yakın çevresinde yer alan Chersonesos ve Panticapaeum başta olmak üzere Grek koloni kentlerinden bazılarının kendi aralarında birlik oluşturarak Bosphorus Krallığı adı altında yeni bir devlet ortaya çıkardıkları bilinmektedir. Kimmer Boğazı çevresinde bu siyasi birliğin oluşması ve yeni bir devlet yapısının oluşması durumunun genel olarak İskitlerin bu bölgede oluşturdukları askeri baskı sonucunda baş gösterdiği düşünülmektedir. MÖ 438 – 437 yılları arasında Kral Archaenactidae önderliğinde kurulan Bosphorus Krallığı'nın başkenti Panticapaeum olarak belirlenmiş ve kentin var olan dini ve sosyal mimari yapıları kısa sürede önemli oranda arttırılmıştır. Bosphorus Krallığı'nın bu bölgede yaklaşık 300 yıl kadar egemenlik sürmüş olduğu bilinmektedir³³

Sicilyalı Diodorus, Bosphorus Krallığı'nın kurulması ve Archaenactidae dönemiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Asya’daki Kimmer Boğazı hanedanı olarak Archaenactidae’ler akla gelmektedir. Onlar bu bölgeyi 42 yıl egemenliği altında bulundurmışlardır ve sonrasında burada Spartacus’un krallığı görülür ve o da 7 yıl bu bölgeyi egemenliğinde bulundurmuştur³⁴ .”

Sicilyalı Diodorus’un anlattıklarına göre krallığın kuruluşundan 42 yıl sonra Bosphorus Krallığı’ndaki Archaenactidae hanedanlığına son veren ve Trak kökenli olduğu bilinen Kral Spartacus’un, krallığı barışçıl yoldan mı yoksa savaş yoluyla mı ele geçirdiği hakkında kesin bir bilgi bulunamamaktadır. Karadeniz’in kuzeyindeki en büyük askeri güç olduğu bilinen İskit toplumunun bu bölgedeki hanedan değişimine herhangi bir etkisinin olmadığını düşünmek, oldukça düşük bir olasılıktır³⁵. İskitler ile iyi ilişkiler içinde bulunup İskit krallarıyla akrabalık ilişkisi de kurmuş bulunan Spartocid hanedanlığının Bosphorus Krallığı yönetimini ele geçirmesinde İskit yöneticilerinin belirli bir etkisiyle gerçekleşmiş olduğu düşünceleri oluşmaktadır.

³² Smaranda Andrews, Greek..., s. 47-48.

³³ Smaranda Andrews, Greeks..., s.50; Mikhail Treister, “Excavations at Pantikapaeon, Capital of the Kingdom of the Bosphorus: Old Finds, Recent Results and Some New Observations”, *Greek Archaeology without Frontiers* (Ed. Jan Todd), Athens, National Hellenic Research Foundation, Athens 2002, s. 155.

³⁴ Diodorus, XII: XXXI/I.

³⁵ Mikhael Treister, “Excavations..., s. 156.

Bosphorus Krallığı ile İskitlerin genel olarak iyi ilişkiler içinde buldukları söylenebilir. Bosphor Kralı Eumelus döneminde (MÖ 309 – 304) İskitler ile bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmış olsa da Bosphorus yöneticileri bu devletin varlığının büyük oranda İskitlere bağlı olduğunun bilincindeydi. Aynı zamanda geçimi büyük oranda ticarete bağlı olan Bosphorus Krallığı'nın İskitlerin koruyuculuğu ya da izni olmadan buldukları bölgede ticaret uğraşlarını yerile getirmeleri pek olası bulunmamaktadır. Özellikle İskit Kralı Skiluros döneminde Bosphorus Krallığı yöneticileriyle karşılıklı akrabalık ilişkisi kurulduğu bilinmektedir³⁶.

Bosphorus Krallığı'nın İskit kontrolünde bulunan bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Bosphorus Krallığı'nda kral olma isteyen bir kişi, İskit yöneticilerinin onayını almak gibi bir zorunluluğa sahip bulunmaktaydı. Bosphorus Krallığı'na egemen olmak isteyen kişiler arasında ve taht kavgaları yaşanması durumunda İskitler; olaya müdahale ederek, kral olmak isteyen kişilerin arasından kimi desteklerse, o kişi Bosphorus kralı olmuştur. Bu durumun en somut örneği olarak Bosphorus Krallığı'nın kralı olmak isteyen Eumeles ve Satyrus arasındaki askeri mücadelelerde İskitlerin Satyrus'a ordularıyla destek vermesi olayı olarak görülmektedir³⁷.

MÖ III. yüzyıla birlikte İskitya üzerine doğru yönelen ve zamanla artan Sarmat yayılma ve göç hareketleriyle birlikte İskitler; egemen oldukları bölgelerdeki gücünü kaybetmeye başlamış ve eski gücünü tekrar elde etmek amacıyla Grek koloni kentleri üzerindeki baskıyı artırmıştır. MÖ III. yüzyıl ortalarında bölgenin en çok gelir getiren ekonomik kaynağı olan tahıl ticaretini doğrudan İskitler ele geçirmiş ve MÖ III. ile MÖ. II. yüzyıllar arasında, İskit Kralı Saitathernos döneminde Grek koloni kentleri vergiye bağlanmıştır. İskitler; Grek koloniler için koruyan ve askeri yönden savunan bir toplum olmaktan uzaklaşarak sömüren bir toplum olmaya başlamıştır. İskit yöneticileri; Sarmat tehlikesine karşı Olbia'da kontrolü sağlayıp, bu bölgede yerleşerek kendileri için güvenli bir yer oluşturmayı sağlamaya çalışırken, aynı zamanda ekonomisi yüksek olan Chersonesos başta olmak üzere diğer Grek koloni kentlerini daha fazla sömürebilme düşüncesinde olmuşlardır. Arkeolojik bulgulara göre MÖ III. yüzyıla tarihlenen Olbia kentinin yağmalanması ve belirli bölümünün yakılması olayı; Kara-

³⁶ Mikhael Treister, "Excavations...", s. 162.

³⁷ Boris Grakov, İskitler..., s. 61; Alexander Basilevsky, *Early Ukraine*, McFarland & Company Publishers, North Carolina 2016, s. 29.

deniz'in kuzeyindeki bu dönemde yaşanan siyasi kaos durumundan kaynaklanmış olabileceği düşüncelerini oluşturmaktadır. Karadeniz çevresindeki Grek koloni kentlerinde ortaya çıkan siyasi-askeri kargaşa durumu, beraberinde kıtlık sorununu da ortaya çıkarmış; bu sorunun çözümü için kentlerin yönetimi *sitonia* ve *sitometria* adı verilen kurumlar oluşturularak, halkın gıda gereksinimlerine belirli bir kontrol getirmiş ve özellikle ekmek alım satımını karne uygulamasıyla gerçekleştirmeye başlamışlardır³⁸.

İskit-Sarmat mücadelesi, Bospor Krallığı üzerine de değişik yollarla kendini göstermektedir. Bospor Krallığı egemenlik mücadeleleri İskitler ve Sarmatların taraflarındaki kişiler arasından belirlenmektedir. İskitlerin Bospor Krallığı için Satyros ve Prytanis'i desteklediği görülmektedir. Ancak bu dönemde Sarmatların mücadeleyi kazanarak kendi desteklediği kişiyi Bospor Krallığı'nın başına geçirdiği anlaşılmaktadır³⁹. Bu durum, Batı Avrasya'da en etkili iki siyasi gücün İskitler ve Sarmatlar olduğunu göstermektedir. İskit-Sarmat mücadelesi farklı devletler üzerinde de kendini göstermiş, yerleşik kültürlü toplumların hükümdarları İskit ya da Sarmat yanlısı olarak başa geçmek zorunda kalmıştır.

İskitlerin kendi egemenliklerinin devamı adına bölgede yoğunlaştırmış olduğu baskı politikası, beraberinde farklı siyasi-askeri tehlikeleri de ortaya çıkarmış; Grek kolonilerinin bu baskıdan kurtulmak amacıyla Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator'dan yardım istemeleri olayı baş göstermiştir. İskit Kralı Skilurus; güçlü bir orduya sahip olduğu bilinen VI. Mithridates Eupator'a karşı Sarmat boyu olan Roksolan'lardan askeri yardım isteyerek kurtulabilmiştir. Skilurus'un kumandasındaki Sarmat-İskit ordusu; bu olaylar sonucunda Kerkinitis'i kuşatmış ve böylece Chersonesos ve Kerkinitis kenti doğrudan İskit egemenliğine girmiştir. Mithridates ise MÖ 110 ile MÖ 107 yılları arasında başkumandanı Diophantes kumandasında 6.000 kişilik bir orduyu İskitler üzerine göndermiş ve Skilurus'un oğlu Palakos'u yenilgiye uğratmıştır. Skilurus'un bu savaşlar sırasında ölmüş olduğu varsayılmaktadır. İskitler ile Mithridates arasındaki askeri mücadeleler sonucunda Bosphorus yakınlarındaki İskit egemenliği bütünüyle sona ererken, bu bölgelerin kontrolü Pontus Krallığı'nın eline geçmiştir. MÖ 89 – 84

³⁸ Boris Grakov, İskitler..., s.67; Balbina Babler, "Long, s.314; Moses Finley, *Antik Çağ Ekonomisi*, (Çev. Hatice Palaz Erdemir), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2007, s. 203.

³⁹ Juriy Vinogradov, "Rhythms...", s. 17.

arasında Pontus Krallığı'nın yayılması İskitlerin merkezi olarak bilinen Olbia ve Tyras kentlerine doğru devam etmiş ve bu kentler Mithridates'in eline geçmiştir. Böylece İskit siyasi varlığının bütünüyle sona ermiş olduğu anlaşılmaktadır. Koloni kentleri üzerindeki egemenliklerini Pontus Krallığı'na devretmek zorunda kalan İskitler; bu dönemden itibaren Sarmat ya da Pontus Krallığı egemenliğinde yaşamaya devam etmişlerdir. Küçük çaplı bazı İskit akınlarının Bosphorus çevresindeki koloni kentleri üzerinde devam ettiği bilinmekle birlikte, bu akınların büyük bir çoğunluğunun başarısızlıkla sonuçlandığı ortaya çıkmaktadır⁴⁰.

2. Karadeniz Çevresindeki Sarmat Politik Yapılanması

Sarmatların İskitler üzerinde baskı kurması ve İskitlere karşı askeri başarı sağlaması sonucunda önceden İskitya olarak bilinen coğrafya artık Sarmatya olarak bilinmeye başlamıştır. İskit topraklarının bütünüünün uzun bir sürecin sonucunda Sarmat egemenliğine girdiği bilinmektedir⁴¹. Karadeniz'in kuzeyinde artık Sarmatya olarak bilinen ve Avrupa Sarmatya'sı adıyla tanımlanan bu bölgenin dışında Asya Sarmatya'sı da Sarmat ülkesinin sınırları içerisindedir⁴². Asya Sarmatya'sının ise kesin sınırlarını çizmek oldukça güçtür. Antik Grek kaynaklarından Hazar Denizi'nin daha doğusunda yaşayan Sarmat halklarının varlığı hakkında doyurucu bilgiler bulunamamıştır. Ancak Herodotos'us söylediklerinden bazı çıkarımlar yapılabilecek olursa⁴³, bu sınırın Tanais Irmağı'ndan başlayıp bu ırmağın doğusunda kalan dar saha olduğu düşünülebilir. Sarmatların doğuda Aral Gölü'ne kadar yayıldıkları İdil ve çevresindeki bozkırlar Asya Sarmatyası sınırları içerisindedir Sarmatlar, değişik dönemlerde günümüzdeki Macaristan ile Hazar Denizi arasındaki bölgede egemen olmuşlardır. Bu bilgilerin yanında Sarmatların ortaya çıktığı coğrafya; Tanais Irmağı'nın doğusunda kalan bozkırlar, Asya Sarmatyası olarak da bilinen coğrafyadır. Ural Dağları'ndan

⁴⁰ İlhami Durmuş, *Sarmatlar*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007, s. 91; Janos Harmatta, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, Szeged, Acta Universitatis de Attila Jozsef Nominatae, Szeged 1970, s. 15; Boris Grakov, *İskitler...*, s. 67-68.

⁴¹ Bernard Bachrach, *A History of the Alans in the West*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1973, s. 18.

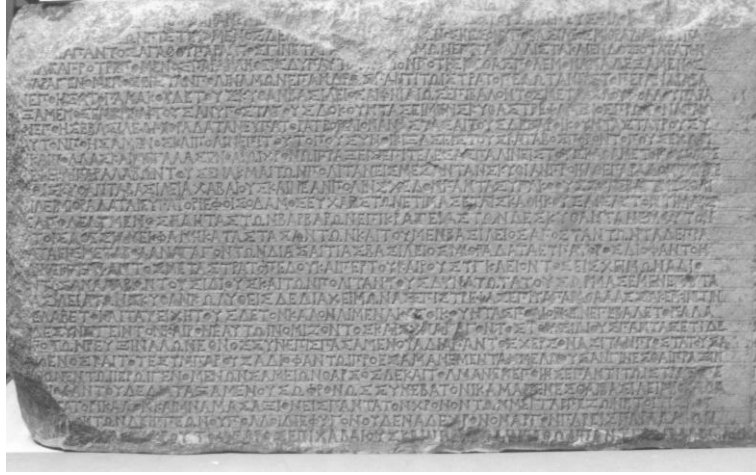
⁴² Bernard Bachrach, *A History...*, s. 11; İlhami Durmuş, *Sarmatlar...*, s. 43.

⁴³ Herodotos, IV: XXI

Orta Kazakistan bölgesine kadar kadar Sarmat kültürleriyle karşılaşılabilir⁴⁴.

Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator'un günümüzdeki Kerç Bölgesi üzerine gerçekleştirmiş olduğu askeri saldırılar sonucunda Bosphorus Kralığı'nın yıkılmış olduğu bilinmektedir. Mithridates'in Kerç ve çevresinde egemen olmasından sonra, bölgede önemli askeri güç potansiyeli bulunan İskitler, Sarmatlar ve Bastarnlar ile dostluk kurma yolunu tercih ederek onlarla iyi geçinmeye çalışmıştır⁴⁵.

VI. Mithridates Eupator'un İskitler ile siyasi-askeri mücadelelerine ilişkin bilgilerin önemli bir bölümü, Chersonesos kentinde bulunan taş yazıt aracılığıyla elde edilebilmektedir (Şekil 2). Bu yazıtta Chersonesos'ta gerçekleşen dönemin önemli askeri-siyasi olayları ayrıntılarıyla belirtilmiştir.

Şekil 2. Mithridates'in İskitler ile mücadelesini anlatan Chersonesos Yazıtı⁴⁶

VI. Mithridates Eupator; bazı Grek kentleri üzerinde egemenlik sağlmasına rağmen, bu bölgeler üzerinde İskit ve Sarmat etkisinin bütünüyle yok olduğunu söyleyebilmek güçtür. Bölgede kısa sürede egemenliğini kesinleştirip buralarda kalıcı olamayacağını anlayan VI. Mithridates Eupator, Sarmat yöneticileriyle iyi ilişkiler içinde bulunmaya gayret etmiş ve koloni

⁴⁴ Ellis Minns, *Scythians...*, s. 38; İlhami Durmuş, *Sarmatlar...*, s. 43; Bruno, Genito, "The Archaeological Cultures of the Sarmatians with a Preliminary Note on the Trial-Trenches at Gyoma 133, Sarmatian Settlement in South-Eastern Hungary", *Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli*, S. 42, 1988, s. 90.

⁴⁵ Smaranda Andrews, *Greek...*, s. 50-51.

⁴⁶ loris.kdl.kcl.ac.uk/iospe2/webroot/images/inscriptions/30.283A.jp2/full/full/0/default.jpg (E.T. 12.05.2021).

kentlerinin askeri-politik koruma görevini Sarmatlara bırakmıştır⁴⁷. Dolayısıyla bu bölgelerdeki Grek kolonileri; siyasi yönden Pontus Krallığı'na bağlı olurken, askeri yönden Sarmatların kontrolü altında bulunmuştur.

VI. Mithridates Eupator'un Kuzey Karadeniz'de egemen olmaya çalışmasının en önemli nedenleri arasında Roma ile olan askeri mücadelesi gösterilebilmektedir. Mithridates'in Kuzey Karadeniz'deki egemenlik sağlama girişimlerinin bu bölgedeki kontrolü bütünüyle kendi eline geçirmek amaçlı bir yönde ilerlememiş olduğu, bu bölgeleri aldıktan sonra buranın kontrolünü Sarmat yöneticilerine bırakmış olmaması oldukça dikkat çekici bir olaydır. Dolayısıyla Mithridates tarafından Roma'ya karşı gerçekleştirilmesinin planlandığı askeri saldırı harekâtında kullanılacak saldırı yönündeki alan olarak Kuzey Karadeniz Bölgesi'nin tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu saldırı yönünde yer alan Grekler, İskitler, Sarmatlar ve diğer toplumların kontrolünü sağlanarak, Pontus Krallığı ordusunun buradan güvenli bir biçimde Roma'ya ulaşım saldırı gerçekleştirilmesi düşünülmüştür⁴⁸. Pontus Krallığı'nın bulunduğu konum gereği Roma'ya yapılacak olan askeri saldırılarda; coğrafi şartlar gereği Karadeniz'in güneyini dolaşmak eyleminin Karadeniz'in kuzeyini dolaşmak eylemine göre daha zor ve uğraş gerektiren bir yolculuk olabileceği görülebilmektedir. Karadeniz'in güneyinden dolaşmak, bu bölgede Roma'nın daha fazla toprağı olması nedeniyle Pontus ordusunun daha fazla yıpranması sonuçlarını doğurabilecektir. Bunun yanında Güney Karadeniz kıyılarından Roma'ya giden yolda boğazların geçilmesi gereği bulunurken, Karadeniz'in kuzey kıyılarında Roma'ya giden yolda herhangi bir geçit ve benzeri engel bulunmayıp, doğrudan kara bağlantısıyla ordu ulaşımının sağlanabilmesi olanağı bulunmuştur. VI. Mithridates Eupator'un ordusuna lojistik desteğin Kuzey Karadeniz'de bulunan ve Mithridates ile bu dönemde iyi ilişkiler içinde olduğu bilinen Sarmatlar tarafından sağlanabileceği oldukça yüksek bir olasılıktır. Dolayısıyla Pontus ordusu için Kuzey Karadeniz'in sunduğu bu kolaylık durumu VI. Mithridates Eupator tarafında görülmüş olsa gerek ki bu bölgelerde egemen olabilmek adına önemli çaba göstermiştir.

VI. Mithridates Eupator'un Roma karşısındaki askeri mücadelesini yitirip yaşamının son bulması olayıyla birlikte Kuzey Karadeniz'de bulunan Grek

⁴⁷ İlhami Durmuş, Sarmatlar..., s. 92.

⁴⁸ Janos Harmatta, Studies..., s.24; Magda Mielczarek, "The Bosporean Army and The Army on the Bosphorus in the Time of Mithradates VI. Eupator", *Fasciculu Archaeologiae Historicae*, S.27, s. 14.

koloni kentleri üzerindeki egemenliğin bütünüyle Sarmat krallarının eline geçmiş olduğu bilinmektedir. Öncesinde bu kentler üzerinde sadece askeri – politik koruma görevi bulunan Sarmatların; böylece hem askeri hem de siyasal egemenliği eline geçirmiş bulunduğu ve bu dönemde Kuzey Karadeniz’de kendine rakip olabilecek ölçüde büyük bir askeri-siyasi güç bulunmaması durumunu da değerlendirerek, Kimmer Boğazı ve çevresinden başlamak üzere Grek koloni kentlerini birer Sarmat kenti konumuna eriş-tirmiş olduğu görülmektedir⁴⁹.

MÖ II. yüzyılla birlikte bozkır kültürünün Kuzey Karadeniz’de yaşatılması Sarmatlar tarafından sağlanmış olup; bölgede siyasi kontrolünü yitiren İskit toplumu, kendisiyle akraba olan ve aynı kültür ve yaşayış biçimine sahip olan Sarmatlar arasına karışarak erimişlerdir. Karadeniz’in kuzeyindeki bozkır kültürünün sürekliliği böylece herhangi bir kesintiye uğramadan devam ettirilmiştir. Dolayısıyla bu dönemden itibaren Grekler başta olmak üzere bölgede yaşayan farklı uluslar; Sarmatlar ile İskitler arasındaki ayrımı yapmakta zorlanmış ve Grek kaynaklarında bu bölgedeki tüm bozkır toplu-mları için genelde İskit kavramı kullanılmıştır. İskitlerin bölgedeki siyasi egemenliğinin sonlanmasıyla birlikte Sarmatlar; öncelikle Kimmer Boğazı ve yakın çevresinde düzenlemiş oldukları askerî harekâtlar sonucunda bu-ralarda egemen olmuşlar ve ardından İskitlerin eski egemenlik sahası içeri-sindeki diğer bölgelerin kontrolünü de sağlayarak ele geçirmişlerdir. İskit-ler ise bu dönemde bazı Grek koloni kentlerini kısa süreliğine de olsa ele geçirerek, buraları Sarmatlara karşı olan mücadelesinde bir askeri üs olarak kullanmışlardır. Özellikle bu döneme tarihlenen, Tomis ve Histria gibi önemli Grek koloni kentlerinde bulunan, MÖ 230 ile MÖ 150 yılları ara-sında Tanusas, Kanites, Akrosas ve Charapes gibi İskit kralları adına bası-lan paralar, bu durumu açık bir biçimde gösteren arkeolojik kaynaklar ara-sındadır⁵⁰. Bozkır toplumlarından olan Sarmatlar; İskitya’ya girdiği zaman, genel olarak kendi kültürel temelleriyle yaşayan bir bölge halkıyla karşılaş-mış, dolayısıyla burada Sarmatların kültürel olarak uyum sağlamaları adına herhangi bir zorluk yaşamadıkları anlaşılmaktadır.

İskitlerin Karadeniz’deki siyasi gücünü kaybetme ve yıkılma dönemine ka-dar, herhangi bir Grek koloni kentini baskı altında tutması, saldırması ya

⁴⁹ Magda Mielczarek, “The...”, s. 16.

⁵⁰ Michaels Rostovtzeff, *Iranians...*, s. 98; Janos Harmatta, *Studies...*, s. 22; Boris Grakov, *İskitler...*, s. 69.

da yağmalaması gibi bir olayın yaşanmadığı bilinmektedir. Karadeniz çevresindeki İskit egemenliğinin sona ermesi ve bu egemenliğin Sarmatların eline geçmesiyle Grek koloni kentleri için de durumun değişmeye başladığı anlaşılmakta; başlangıçta Grek kolonileri ile iyi ilişkiler kurmuş olan Sarmat yöneticileri, ilerleyen dönemde bu kentler üzerinde baskı kurarak sömürge gibi görmeye başladığı bilinmekte ve burada yaşayan Grek halkını asimile etme politikası yürüttüğü düşünülmektedir. Ancak Karadeniz kıyılarında Grek kültürü ve dilinin Sarmatlar döneminde yaşamaya devam ettiği ortaya çıkmaktadır⁵¹. Grek koloni kentleri üzerindeki Sarmat baskısı ve bazı durumlarda bu kentler üzerine yağma hareketleri düzenlenmesi durumu, bazı Grek yazıtları üzerinde de görülebilmektedir (Şekil 3). Chersonesos antik kentinde ortaya çıkarılan, MÖ I. yüzyılın ortalarına tarihlenebilen ve belirli bölümleri okunabilen Grek harfleriyle yazılmış bir taş yazıtta Sarmatlar ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

“Çok sayıda [İskitler?] ve Sarmatlar ordusu saldırıp ülkeyi yağmalayıp yaktıktan sonra ... 12 [gün] ortaya çıktı. Kenti geçmek için ... ülke ... içindeki kral ... savundu, etrafına [duvara] fırlattı.”⁵²

Şekil 3. MÖ I. yüzyılın ortalarına tarihlenebilen Chersonesos Yazıtı⁵³

⁵¹ Janos Harmatta, *Studies...*, s.16; Michaels Rostovtzeff, *Iranians...*, s.120.

⁵² loris.kdl.kcl.ac.uk/iospe2/webroot/images/inscriptions/30.288.jp2/full/full/0/default.jpg (E.T. 09.10.2020)

⁵³ loris.kdl.kcl.ac.uk/iospe2/webroot/images/inscriptions/30.288.jp2/full/full/0/default.jpg (E.T. 09.10.2020).

Bu yazıtta yer alan bilgilere göre İskit toplumunun Karadeniz'in kuzeyindeki Grek kolonileri arasında sağlamış olduğu huzur ve barış ortamının bu bölgedeki egemenliği İskitlerden sonra eline geçiren Sarmatlar tarafından sağlanamamış olduğu anlaşılmaktadır. Sarmatların koloni kentleri üzerine gerçekleştirmiş oldukları baskı ve yağma hareketleri sonucunda bu kentlerin bozkır halklarına karşı İskitler döneminde duymuş olduğu güvenin azalması, bölgede yaşayan Grek toplumunun bozkır halklarını dost olarak görmekten uzaklaşmış olduğu düşünceleri oluşmaktadır. Sarmatların bölgede oluşturduğu baskı ve asimile politikası nedeniyle koloni kentlerinde bulunan Grek kökenli halkın onlara karşı geliştirdiği olumsuz tutumu Ovidius tarafından şu şekilde anlatılmaktadır:

“9. Tomis'in Kökeni”

“Barbarların arasında bir Grek kentlerinin olduğuna kim inanır? Miletliler tarafından kurulan bu kent Get ve Grek halkının evidir. Buradaki kent kurulmadan önceki bilinen en eski adını katil Absyrtus'tan almıştır⁵⁴.”

“10. Tomis'in Zorlukları”

“...Ben burada barbarların arasında; Sarmat, Get, Bessi gibi acımasız olan toplumlarla birlikte yaşamaktayım...⁵⁵”.

“10. Tomis'in Kötülükleri”

“...Biz ayırım gözetmeden barbarlarla aynı yerde yaşıyoruz. Kentin evlerinin yarısından fazlası onlara aittir. Onlardan korkmasanız bile, postları ve uzun saçlarıyla örtülmüş olan göğüslerinin görüntülerinden dolayı tiksinebilirsiniz⁵⁶”.

Ovidius'un anlattıklarına göre kentin nüfus yoğunluğunun Grek olmayan toplumlara ait olduğu görülmektedir. Tomis'in Miletliler tarafından kurulmuş olmasına rağmen, bu kentin geçen zamanla birlikte Grek olmayan ve aynı zamanda Grek toplumu tarafından da hoş karşılanmayan yaşayış biçiminin egemen olduğu bir bölge durumuna düştüğü anlaşılmaktadır.

MÖ 175 yılında Sarmat Kralı Gatalos döneminde Karadeniz'in kuzeyinde, özellikle Grek kolonileri içinde bozulan ticari ve sosyal ortamın yeniden düzenlenmesi ve bu yolla İskitler döneminde olduğu gibi bölgeden ekonomik kazançlar elde edilmesine yönelik girişimlerin ortaya çıkmış olduğu

⁵⁴ Ovid, Tris. III: IX/ I-VI.

⁵⁵ Ovid, Tris. III: X/ III-IV.

⁵⁶ Ovid, Tris. V: X/ XXVII-XXXIII.

görülmektedir. Sarmat Kralı Gatalos ile Atina'lı tüccarlar arasında bu amacı gerçekleştirmek için yeni bir ticaret antlaşması düzenlenmiş ve Grek denizcilerinin yeniden güven içinde ticaret yapabilmelerinin yolu açılmıştır. Ancak Gatalos'un bu uğraşlarına rağmen bölgede İskit yöneticilerinin sağladığı ölçüde barış ve refah ortamının tekrar gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır⁵⁷.

Sonuç

Bozkır ve Grek toplumlarının etkileşimi sürecinde, toplumların temel geleneklerinin belirli yararlar sağlanabilmesi karşılığında değişebileceği durumu açık bir biçimde görülebilmektedir. Bozkır halkları genel olarak savaşçı-saldırgan toplumlar olarak tanımlanmasına rağmen, bu özelliklerinin belirli ekonomik gelirlerle birlikte yumuşayabildiği görülmüştür. Bozkır toplumlarının Grekler ile karşılaşmaları, onlara yabancı toplumlara karşı salt saldırgan-savaşçı tutumlar sergilemenin dışında da farklı bir yöntem olduğunu öğretmiştir. Grek-İskit ya da Grek - Sarmat ilişkilerinde; bozkır toplumlarının savaş yöntemine başvurmadan, diplomatik yünden yabancı bir toplumla barışçıl ilişkilerin gerçekleştirilmesinin erken örnekleri görülebilmektedir. Dolayısıyla bozkır toplumları; bazı durumlarda savaşmaktan daha fazla yarar sağlayabilecek yeni uygulamaların varlığını deneyimlemişlerdir.

Grekler; Kuzey Karadeniz'e savaşarak girebilecek ve yerleşebilecek potansiyelde bir toplum olmasına rağmen, savaşma seçeneğinin kendileri için ne kadar olumsuz sonuçlar doğuracağını öngörebilmişlerdir. Karadeniz'den uzak olan farklı koloni bölgelerindeki yoğun işgal hareketlerinin İskit egemenlik sahasında etki görmeyeceği düşüncesiyle Grekler; Karadeniz çevresinde askeri hamle düşüncelerinden sıyrılıp bunun yerine diplomasi yolunun bölgedeki varlıkları adına olumlu sonuçlar doğurabileceğini anlamışlardır. Dönemin üstün askeri beceri ve teknolojiyle donanmış olan ve bölgede egemen güç olan İskitler; Grek toplumunun Kuzey Karadeniz'de askeri işgal hareketleri gerçekleştirmesi ihtimallerini ortadan kaldırmış,

⁵⁷ George Vernadsky, *Ancient Russia*, Yale University Press, New Haven 1944, s.85; İlhami Durmuş, *Sarmatlar...*, s.91.

Grek – İskit toplumları karşılıklı anlaşıp ortak fayda sağlayarak bölgede birlikte var olmuşlardır.

Karadeniz kıyılarındaki ve İç Asya'daki Grek kolonileri aracılığı ile bozkır toplumları; varlığına yabancı buldukları yerleşik yaşam ve kentleşme olgusunu doğrudan gözlemleme fırsatı yakalamışlar ve çağdaşı olan toplumlara göre gelişkin bir kent organizasyonu ve mimarisi olan Grek toplumundan bu alanlarda önemli edinimler sağlamışlardır. Grek kentleşmesi ve mimarisi; anakarasından oldukça uzak coğrafyalara, bozkır halklarının bulunduğu bölgelere göçler aracılığıyla taşınarak buradaki bozkır halklarının mimari yapı oluşturma alışkanlığına etki etmiş ve böylece bozkır toplumları mimarisinin erken örnekleri oluşmaya başlamıştır.

Antik kaynaklarda Karadeniz'in kuzey bölümünün önce İskitya, sonrasında ise Sarmatya olarak adlandırılması; bu bölgedeki asıl egemen gücün bozkır toplumları olduğunu göstermektedir. Bozkır toplumları; Kuzey Karadeniz'de İskitya ya da Sarmatya adı verilen coğrafya içerisinde Grek kolonilerini toplamış; dönemin şartlarına göre eşine az rastlanır, federasyon benzeri bir yönetim düzeni oluşturmuştur. Bozkır toplumlarının bu politik düzeni oluşturmadaki altyapının ise büyük oranda askeri güce ve dönemin üstün askeri teknolojisine dayandığı saptanabilmektedir.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

DIODORUS, C.IV., (Çev. Charles Oldfather), Harvard University Press, Cambridge 1989.

DIODORUS, C.X, (Çev. Charles Oldfather), Harvard University Press, Cambridge 1989.

HERODOTOS, *Tarih*, (Çev. Müntekim Ökmen), , Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.

MACROBIUS, *Saturnalia*, (Çev. Percival Davies), Columbia University Press, New York 1969.

OVID, *Tristia – Ex Ponto*, (Çev. Arthur Wheeler), Harvard University Press Cambridge 1939.

PLUTARCH, *De Moralia*, C.III, (Çev. Frank Babbitt), Harvard University Press. Cambridge 1961.

POMPEIUS TROGUS, *The Histories*, (Çev. Anno Domini), Thomas Marshe, London 1570

THUCYDIDES, *History of the Peloponnesian War*, C.II, (Çev. William Smith), , Harvard University Presss, Cambridge 1855.

Modern Kaynaklar

ABBOT, Evelyn, *A History of Greece*, G. P. Putnam's Sons, New York 1888.

ANDREWS, Smaranda, *Greek Cities on the Western Coast of the Black Sea: Orgame, Histria, Tomis and Kallatis (7th to 1st Century BCE)*, Iowa States University, Iowa 2010.

BABLER, Balbina, “Long Haired Greeks in Trousers: Olbia and Dio Chrysostom (Or. 36, ‘Borystheniticus’)”, *Ancient Civilization from Scythia to Siberia*, C. VIII, S.3-4, 2002, s.331-327.

BALTAC, Adela. - BOTTEZ, Victor, “A New Greek Inscription Discovered at Histria”, *Cercetan Archeologie*, S.14, 2007, s.223-227.

BACHRACH, Bernard, *A History of the Alans in the West*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1973.

BASILEVSKY, Alexander, *Early Ukraine*, McFarland & Company Publishers, North Carolina 2016.

BOARDMAN, John, *The Greeks Overseas: Their Early Colony and Trade*, Thames and Hudson, London 1980.

BRAUND, David, “Greater Olbia: Ethnic, Religious, Economic and Political Interactions in the Region of Olbia c.600 – 100 BC”, *Classical Olbia and the Scythian World* (Ed. David Braund), Oxford University Press. Oxford 2007, s.33-77).

CHRISTODOULOU, Stavros, “The History of Ancient Olbia in the Northern Black Sea Region”, *Balkan Studies*, S.51, 2016, s.216-242.

DURMUŞ, İlhami, *Sarmatlar*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.

EROĞLU, Engin, “İskitlerde Kuyumculuk”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, S.3, 2014, s.14-22.

de BOER, Jan, “The Greek Colonies in the Pontic Area During the 5th Century BC, Athens, The Rise of the Barbarian Kingdoms and the Ionian Revolt: An Economic Approach”, *Talanta*, S.36, 2007, s.269-287.

FELTHAM, Heleanor, “Nomad Culture, Greek Style: Steppe Jewellery and Adornment”, *Sino-Platonic Papers*, S.205, 2010, s.1-31.

FINLEY, Moses, *Antik Çağ Ekonomisi*, (Çev. Hatice Palaz Erdemir), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2007.

FOTINI, Fantsoudi, *A Comparative Study of Ancient Greek City Walls in North-Western Black Sea During the Classical and Hellenistic Times*, International Hellenic University, Thessaloniki 2011.

HAESNER, Chhay, “Central Asia: A Melting Pot of Persian, Greek, Indian and Chinese Cultural Traditions”, *Indian Journal of History of Science*, S.51, 2016, s.630-643.

HARMATTA, Janos, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, Szeged, Acta Universitatis de Attila Jozsef Nominatae, Szeged 1970.

HIND, John, “Archaeology of the Greeks and Barbarian Peoples Around the Black Sea”, *Archaeological Reports*, S.39, 1992, s.82-112.

GAVRILYJUK, Nadezda, “The Graeco-Scythian Slave Trade in the 6th and 5th Centuries BC”, *The Cauldron of Ariantas: Studies Presented to AN Sceglon on the Occasion of his 70th Birthday* (Ed. Pia Bilde, Jakob Hojte, Vladimir Stolba), Aarhus University Press, Aarhus 2003, s.75-86.

GENITO, Bruno, “The Archaeological Cultures of the Sarmatians with a Preliminary Note on the Trial-Trenches at Gyoma 133, Sarmatian Settlement in South-Eastern Hungary”, *Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli*, S.42, 1988, s.81-126.

GÖZLÜ, Ahmet, “Antik Yunan (Hellen)’de Koloniler ve Bunların Nitelikleri”, *Folklor/Edebiyat*, C.21, S.81, 2015, s.179-190.

GRAKOV, Boris, *İskitler*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2008.

KLENINA, Elena, “The Dorian Colony of Chersonesos in Taurica: Historical and Economic Aspect of the Development in the Hellenistic Period”, *Greek Colonisation: New Data, Current Approaches* (Ed. Dimitra Trsangari), Alpha Bank, Athens, 2015, s.37-57.

KRAPIVINA, Valentina. - KRYZHITSKIY, Sergey - OKHOTNIKOV, Sergei, - REDINA, Evgenia, - SAMOYLOVA, Tatajana, - SEKERSKAIA, Natalia, - CHOCHOROWSKI, Jan, 2001, *Ancient Greek Sites on the*

Nothwest Coast of the Black Sea, Hellenic Foundation for Culture Odessa Branch, Kiev 2001.

MAKHORTYKH, Sergey, "The North Black Sea Steppes in the Cimmeric Epoch", *Impact of the Environment on Human Migration in Eurasia* (Ed. Marian Scott, Andrey Alekseev, Ganna Zaitseva), Academic Publishers. New York 2004, s.35-44.

MANSEL, Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1963.

MIELCZAREK, Magda, "The Bosporan Army and The Army on the Bosphorus in the Time of Mithradates VI. Eupator", *Fasciculu Archaeologiae Historicae*, S.27, s.11-19.

MINNS, Ellis, *Scythians And Greeks*, Cambridge At University Press, Cabbridge 1913.

PETROPOULOS, Elias, "Ancient Greek Colonisation and Modern Scholarship: Colonial Endeavours in the Black Sea Region", *Greek Colonisation: New Data, Current Approaches*, (Ed. Polixeni Veleni, Dimitra Tsangari), Alpha Bank. Athens 2015, s.93-111.

ROSTOVTZEFF, Michael, *Iranians and Greeks*, At the Clarendon Press, Oxford 1922.

SOLOVYOV, Sergey, "Archaic Berezan: Results of Recent Archaeological Investigations and Its Historical Interpretations", *Panionion Symposiom*, S.26, 2007, s.531-540.

STOLBA, Vladimir, "Archers of the Blessed City: City's Deliverance in the Coinage of Early Hellenistic Olbia", *Notae Numismaticae*, S.10, 2015, s.43-58.

STOLYARIK, Elena, "Scythians in the West Pontic Area: New Numismatic Evidence", *The American Numismatic Society*, S.13, 2001, s.21-34.

TARN, William, "Alexander: The Conquest of the Far East", *The Cambridge Ancient History*, S. 6, Cambridge at the University Press, Cambridge 1933, s.387-437.

TREISTER, Mikhail, "Excavations at Pantikapaion, Capital of the Kingdom of the Bosphorus: Old Finds, Recent Results and Some New Observations", *Greek Archaeology without Frontiers* (Ed. Jan Todd), Athens, National Hellenic Research Foundation, Athens 2002, s.151-172.

VASILESCU, Angela - CONSTANTINESCU, Bogdan - STAN, Daniela -TALMATCHI, Gabriel - CECEDATO, Daniele, “XRF and micro-PIXE Studies of Inhomogeneity of Ancient Bronze and Silver Alloys”, *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B*, S.406, 2017, s.1-7.

VERNADSKY, George, *Ancient Russia*, Yale University Press, New Haven 1944.

VINOGRADOV, Jurij “Rhythms of Eurasia and the Main Historical Stages of the Kimmerian Bosphoros in Pre-Roman Times”, *Black Sea Studies* (Ed. Pia Bilde), Facts On File, New York 2006, s.13-27.

YILDIRIM, Ercüment, “Türklerdeki Kut Anlayışı ile Mezopotamya’daki Kralın Kutsallığı İnancının Karşılaştırılması” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.70, 2021, s.325-342.

Web Kaynakları

<https://loris.kdl.kcl.ac.uk/iospe2/webroot/images/inscriptions/30.283A.jp2/full/full/0/default.jpg> (12.05.2021).

<https://loris.kdl.kcl.ac.uk/iospe2/webroot/images/inscriptions/30.288.jp2/full/full/0/default.jpg> (09.10.2020).